

СОЦІАЛЬНЕ ВКЛЮЧЕННЯ ЯК СТИМУЛ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми монографічного дослідження Ю.Б. Савельєва¹ зумовлена важливістю соціологічного вивчення перспектив новітніх тенденцій розвитку якісно відмінних соціально-історичних систем, які специфічним чином у конкурентних і конфліктних режимах взаємодіють між собою в глобалізованому цивілізаційному просторі. Зростання глобальної конкуренції, виникнення та розвиток нових соціальних конфліктів і форм соціальної напруженості, на думку багатьох вчених, обумовлено складними та суперечливими процесами соціального включення в систему глобальних і регіональних соціальних практик індивідуальних та колективних суб'єктів суспільного життя.

Незважаючи на те, що зазначена проблематика в теоретичній соціології вже отримала певну концептуальну розробку, сам науковий пошук активного застосування понять “сучасність”, “модерн”, “модернізація”, “соціальний розвиток”, “соціальне виключення”, “соціальне включення” для формування нових дослідницьких категорій у теоретичній соціології є далеко незавершеним. Ці поняття, як центральні концепти рецензованого дослідження, мають перспективу набуття категоріального статусу, тобто виразну перспективу постати як фундаментальні категорії новітньої соціологічної теорії.

Важливо підкреслити, що автор монографії здійснив вдалу наукову розвідку шляхом поєднання фундаментального та прикладного аспектів обраної проблематики на основі глибокого вивчення ресурсної основи новітніх соціальних змін, якою визначаються певні граничні межі діяльних можливостей людей та їх здатність до повноцінної самореалізації шляхом їх включення в економічні, політичні та соціокультурні процеси суспільного життя. Саме тому цілком справедливою є принципова позиція автора: реальний стан будь-якого суспільства в сучасному світі не можна оцінити з позицій показників його економічного зростання. Отже, виникає важлива наукова проблема, сутність якої – потреба в уточненні змісту процесу модернізації з позицій урахування впливу соціальних, політичних і соціокультурних детермінант новітніх процесів соціальної інтеграції та соціальних змін.

Слід зазначити, що у вступі монографії автором коректно сформульовані концептуальні засади роботи як фундаментальної соціологічної праці, вдало окреслена її предметна площина та визначено коло дослідницьких пріоритетів як теоретичного, так і емпіричного характеру. На думку автора, фундаментальним чинником системної інтеграції та забезпечення людського розвитку сучасних суспільств є соціальне вклю-

¹ Савельєв Ю.Б. Багатовимірною сучасністю: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку: монографія. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2017. 447 с.

чення (соціальна інклюзія). Проте ні соціальне включення, ні людський розвиток, як констатує вчений, не пов'язуються у переважній більшості наукових досліджень з розумінням сутності суспільств модерну, постмодерну та відмінностями між ними. Саме тому не доведено існування кореляції між мірою соціального включення та економічними й соціокультурними вимірами модернізації.

Така концептуальна позиція автора у цілому сприяє формуванню інноваційної пізнавальної стратегії, спрямованої на наукове осмислення двох актуальних питань:

1. В яких сучасних суспільствах відбувається збільшення соціального включення та який зв'язок останнього з іншими вимірами суспільного розвитку?

2. Чи є соціальне включення спільною властивістю різних форм модерну або воно є унікальною цивілізаційною характеристикою лише західноєвропейських суспільств²?

Змістовних відповідей на ці фундаментальні питання на даний час поки що немає. Слід підкреслити, що структура монографії виразно характеризує творчий задум автора здійснити інноваційну концептуальну інтерпретацію поставлених завдань.

У першому розділі монографії “Основні засади соціології розвитку і соціальних змін: виміри модерну та проблема порівняння сучасних суспільств”³ автор змістовно викладає дискусійні проблеми стосовно соціологічного розуміння онтологічної специфіки суспільств модерну, методології їх порівняння, сутності та векторів розвитку процесу модернізації.

У другому розділі монографії “Соціальне включення як вимір суспільства модерну та процесу модернізації”⁴ увага автора зосереджена на концептуальному розгляді проблематики соціального включення. У тексті монографії надані переконливі докази важливості наукового тлумачення та інтерпретації соціального включення як атрибутивного інтегративного чинника організації соціального порядку суспільства модерну та процесу модернізації. У даному розділі автором вдало розкриті онтологічні суперечності соціального включення в контексті запропонованого та здійсненого Ю.Б. Савельєвим спеціалізованого аналізу актуальних питань депривації, соціального виключення (ексклюзії), конкуренції, соціального відчуження. Особливої уваги заслуговує дослідження автором концептуальних засад політики соціального включення 1990–2000-х років в Європейському Союзі, а також теоретичних питань, пов'язаних з розумінням функціональної ролі соціального включення у відтворенні соціального порядку суспільств пізнього модерну через спеціалізовані механізми забезпечення паритетного доступу людей до соціальних інститутів і ресурсів.

² Там само. С. 29.

³ Там само. С. 35–109.

⁴ Там само. С. 110–178.

У третьому розділі “Соціокультурні виміри модернізації українського суспільства в загальноєвропейському контексті: емансипаційні цінності й соціальне включення”⁵ автором проаналізовано новітні тенденції глобальних соціальних змін та їх вплив на процеси системної інтеграції та соціального розвитку українського суспільства. На основі використання експертних і масових оцінок у монографії здійснено конструктивну спробу визначення ресурсного потенціалу розвитку європейських суспільств у контексті зростання нових світових центрів впливу. Крім того, за допомогою показників Індексу людського розвитку ПРООН у праці проведено порівняльний аналіз тенденцій розвитку України в контексті європейської інтеграції в 1990–2000-х рр. Виокремлено кластери європейських країн та продемонстровано зміни, що відбулися в них за останні два десятиріччя. У порівняльному контексті автором також досліджено тенденції формування емансипаційних цінностей у постсоціалістичних суспільствах 1990–2000-х років як ціннісного підґрунтя для модернізації українського суспільства. У цьому розділі у зіставленні з іншими показниками розвитку (економічним зростанням, індексом конкурентоспроможності, показниками ефективності економічних і політичних інститутів) розглянуто ключові соціокультурні виміри модернізації. За допомогою статистичного моделювання автором з’ясовано особливості системи факторів соціального включення та конфігурації зв’язку основних типів участі в Україні, західноєвропейських і постсоціалістичних країнах. Особливої уваги заслуговує аргументація Ю.Б. Савельєвим стосовно важливості визначення критеріїв ідентифікації спільності та відмінності України з іншими європейськими суспільствами на сучасному етапі. Автором надано змістовні рекомендації Уряду України та місцевим органам влади щодо підвищення соціального включення і сприяння модернізації українського суспільства.

У цілому позитивно оцінюючи зміст монографії Ю.Б. Савельєва, слід зазначити, що реалізована в трьох розділах праці авторська дослідницька стратегія є конструктивною та продуктивною в суто науковому плані, оскільки вона спричиняє формулювання ряду значущих узагальнень і висновків, важливих для розвитку соціологічної теорії.

Водночас, з огляду на дискусійний характер досліджуваних у монографії проблем, доцільно зауважити, що автору слід ретельніше враховувати специфічні особливості концептуальної дихотомії соціологічних теорій глобальної модернізації та глобальної залежності, у яких належним чином тлумачаться питання інтегративних властивостей соціального залучення. Крім того, інтерпретація автором розвинутих ліберально-демократичних суспільств як суспільств “пізнього модерну” призводить до звуження дослідницького поля, оскільки поза увагою автора залишається аналітичний розгляд тенденції віртуалізації суспільного життя, яка виразно позначає якісну відмінність суспільств індустріального та постіндустріального типу.

⁵ Там само. С. 179–389.

Найважливіші концептуальні положення та висновки монографії мають належне наукове та емпіричне обґрунтування. Для них є характерними теоретична та практична значущість, великий потенціал щодо практичного використання при рішенні актуальних завдань концептуального розвитку сучасної соціологічної теорії. Матеріал дисертації може бути використано як інформаційне джерело при розробці навчальних курсів “Історія соціології”, “Загальна соціологічна теорія”, а також при створенні якісно нового спецкурсу “Новітня соціологічна теорія модернізації та соціального розвитку” для студентів і аспірантів соціологічних спеціальностей.

В.І. Судаков,
*професор, доктор соціологічних наук,
завідувач кафедри теорії та історії соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*